

בדין מצות עשה להתפלל בכל יום *

הרמב"ם בפ"א מהל' תפילה ה"א פסק, וז"ל: "מצות עשה להתפלל בכל יום שנא' ועבדתם את ה' אלקיכם מפ' השמועה למדו שעבודה זו היא תפילה וכו' ואין מנין התפילות מן התורה, ואין משנה התפילה הזאת מן התורה, ואין לתפילה זמן קבוע מה"ת. והרמב"ן בסה"מ חלק מ"ע סי' ה' חולק עליו וס"ל דאין לתפילה כל עיקר מה"ת. השאגת אריה בסי' י"ד הקשה על הרמב"ם ממתני' בשבת ט' ואם התחילו אין מפסיקין, מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפילה. ובגמ' שם י"א סיפא אתאן לד"ת דתניא חבירים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפילה. וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מהל' ק"ש ה"ה ובפ"ו מהל' תפילה ה"ח. וא"כ קשה על הרמב"ם דלדידיה בין ק"ש בין תפילה יש להן עיקר מה"ת ותוספת מד"ר, דפרשה ראשונה ופסוק של יציאת מצרים מה"ת וכל השאר מד"ר, ובתפילה יוצא י"ח בק"ש מה"ת רק שלא קרא התוספת שהיא מד"ר, ה"ה לענין תפילה. ואם מפסיק לק"ש מד"ר למה לא לתפילה בתוספת ג"כ מד"ר. ואי מיירי שלא קרא ק"ש כלל, ומפסיק בכדי לצאת י"ח מדאו', א"כ ה"ה לתפילה דמיירי שעוד לא התפלל בכלל, וא"כ להרמב"ם דתפילה מדאו' למה לא יפסיק לתפילה, א"ו דתפילה אינה מדאו' בכלל וכדברי הרמב"ן עכתו"ד.

ולע"ד י"ל דדברי הרמב"ם נכונים ודאי תפילה מה"ת ומה שקשה מגמ' שבת י"ל דהרמב"ם ס"ל דת"ת יש לו דין תמידיות, שחובה עליו להתעסק בדברי תורה תמיד, והגית בו יומם ולילה, וזמנו תמיד ובכל עת. אבל תפילה יוצא יד"ח פעם א' ביום ואין לו דין תמידיות. וא"כ מדוע ידחה עשה של ת"ת מפני עשה של תפילה. אדרבה עשה של ת"ת מעולה ביותר שיש לו דין תמידיות. ולכן אם התחילו אין מפסיקין. אבל לק"ש מפסיק. דאינו מבטל בזה את התמידיות של ת"ת, דהא ק"ש ג"כ חפצא של תורה הוי. וראיה מגמ' נדרים ח' א"ר גידל א"ר האומר אשכים ואשנה פרק זה וכו' נדר גדול נדר לאלקי ישראל, ופריך והלא מושבע ועומד מהר סיני ואין שבועה חלה על שבועה, ומסיק ואלא הא קמ"ל כיון דאי בעי פטר נפשיה בק"ש שחרית וערבית, א"כ דק"ש הוי קיום בת"ת, ולכן מפסיק לקרות ק"ש דבאמת אין זה הפסק בתמידיות של ת"ת. וא"כ שפיר י"ל דתפילה מה"ת כמו ק"ש, רק אינו מפסיק לתפילה דבזה מבטל את התמידיות משא"כ בק"ש.

אבל קשה מדברי הרמב"ם בפ"א מהל' ת"ת ה"ח שכתב, וז"ל: "כל איש מישראל חייב בת"ת בין עני בין עשיר וכו' חייב לקבוע זמן לת"ת ביום ובלילה שנא' והגית בו יומם ולילה." ולכאורה משמע ממ"ש שחייב לקבוע לו זמן דאין לת"ת דין תמידיות, רק דין של שעה א' ביום ושעה א' בלילה, וא"כ הדרא קושיא לדוכתיה דמדוע מפסיקין לק"ש ולא לתפילה אם תפילה הוי מדאו'. ועי' בלח"מ שם שהקשה על הרמב"ם דהנה כמתנ' מנחות צ"ט מחלוקת רבנן ור' יוסי לענין שתי הלחם, רבנן ס"ל אלו מושכין ואלו מניחין וטפחו של זה כנגד טפחו של זה שנא' לפני תמיד, ור' יוסי אומר אפי' אלו נוטלין ואלו מניחין אף היא היתה תמיד. ובגמ' שם: "תניא ר' יוסי אומר אפי' סילק את הישנה שחרית וכו' אלא מה אני מקיים לפני תמיד שלא ילין שלחן בלא לחם. א"ר אמי מדבריו של ר' יוסי נלמוד אפי' לא שנה אדם אלא פסוק א' שחרית ופרק א' ערבית קיים מצות לא ימוש ספר התורה הזאת מפיו וכו', וע"ש היטב בכל הסוגיא. וא"כ לפי"ז משמע דרק אליבא דר' יוסי דדריש תמיד שלא ילין שלחן בלא לחם, פירוש שאינו מצריך תמידיות בלתי-נפסקת, ה"ה בלא ימוש דת"ת שאינו צריך תמידיות בלתי-נפסקת. אבל משמע דלרבנן דדורשים תמיד כמשמעו, ה"ה לא ימוש דצריך תמידיות כמשמעה. והרמב"ם בפ"ה מהל' תמידין ומוספין ה"ד פסק כרבנן, א"כ הול"ל לענין ת"ת ג"כ דצריך תמידיות בלתי-נפסקת. ואיך זה פסק דצריך רק יום ולילה, וכנראה שסותר א"ע. וע"ש מה שתירץ הלח"מ דדברי הגמ' הן בין אליבא דר' יוסי בין אליבא דרבנן, ונראה דחוק קצת.

ולפע"ד נראה דהרמב"ם לומד הגמ' במנחות כפשוטה, ושמחלוקתן לענין שתי הלחם מחלוקת גם לענין ת"ת, ודברי ר' אמי הן דוקא אליבא דר' יוסי, דמצות לא ימוש, שמשמעה שיהא תמיד עוסק בתורה, יסברו רבנן תמידיות בלתי-נפסקת, ור' יוסי יסבר דדי בב' שעות א' ביום וא' בלילה. ושיטת רבנן הוא בדברי רבי ישמעאל בגמ' שם, שאל בן דמה בן אחותו של רבי ישמעאל את ר"י, כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מהו ללמד חכמת יונית, קרא עליו המקרא הזה לא ימוש ספר התורה הזה מפיו והגית בו יומם ולילה, צא ובדוק שעה שאינה מן היום ואינה מן הלילה ילמד בה חכמת יונית, א"כ זוהי דעת רבנן שתמידיות צ"ל דוקא בלתי-נפסקת בכל עת ובכל שעה. ועוד בגמ' שם אמר דהא דרבי ישמעאל פליגא דר' שמואל בר נחמני דאמר רשב"ג א"ר יונתן פסוק זה אינו לא חובה ולא מצוה, אלא ברכה, ראה הקב"ה את יהושע שד"ת חביבים עליו ביותר שנא' ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל, א"ל הקב"ה יהושע, כ"כ חביבין עליך ד"ת לא ימיש ספר התורה מפיו. וא"כ דרבי ישמעאל ורשב"ג פליגי אליבא דרבנן, דשניהם

Comment [W1]: I changed to פסוק. In original it was פסק.

Comment [W2]: I changed the punctuation to this which made more sense. The original was , מפיו, וכו' וע"ש, היטב בכל הסוגיא

Comment [W3]: I changed from לומר לומד.

התורה
* מסכת אבות דר' הורוביט
3:15

ס"ל דתמידות בכל מקום בתורה פרושה בלתי-נפסקת. רק דפליגי אי זה דלא ימוש הוי מצוה או סתם ברכה. ואי הוי ברכה, נשארה רק מצות והגית דהוי רק ביום ובלילה. וא"כ י"ל דהרמב"ם פסק כרבנן וכרשב"ג אליבא דרבנן, ולכן אין קושיא מפסקו בהל' תו"מ על פסקו בהל' ת"ת. וראיה לדברינו מלשונו הזכה של הרמב"ם בהל' ת"ת שם שכתב, וז"ל: "חייב לקבוע לו זמן לת"ת ביום ובלילה שנא' והגית בו יומם ולילה" ולא הזכיר תחילת הפסוק של לא ימיש, דס"ל כרשב"ג דלא ימוש אינה מצוה אלא ברכה, והמצוה רק והגית. ועוד יש לדייק בזה בגמ' מנחות שם שר' אמי ורבא ור' יוחנן דס"ל כר' יוסי מביאים דוקא הלא ימוש דהם רוצים לומר שדוקא לר' יוסי הלא ימוש דומה ללפני תמיד שאין בה תמידות בלתי-נפסקת. ודו"ק. אמנם אם כן שהרמב"ם ס"ל דאין דין תמידות בלתי-נפסקת בת"ת נדחה תירוצנו על קושיא השאג"א, וקשה על דבריו בהל' תפילה מגמ' שבת כנ"ל.

אבל עוד יש לעיין בזה, ראשית מה פירושו של דברי רשב"ג דלא ימוש הוי רק "ברכה", וכי אם ילמד אדם יותר משעתיים ביום האם אין לו שכר מצוה עבודה, והאם אין בזה קיום של מצות ת"ת? ושנית, אם כל קיום מצות ת"ת מדאו' הוי רק שעה ביום ושעה בלילה, א"כ מדוע אמר בגמ' שבת ד"א הר"ר מי שאין תורתו אומנתו מפסיק התפילה, אבל מי שתורתו אומנתו אינו מפסיק, מה איכפת לי אם תורתו אומנתו, הלא אין התמידות מצוה בת"ת, ודין אחד לכולם או מפסיקין או אין מפסיקין. ואם כבר קיימו שעה א' של ת"ת, וכל השאר אינה מצוה רק ברכה, א"כ יפסיקו גם הם לתפילה.

אלא דרשב"ג ס"ל דעיקר דין ת"ת הוא והגית בו יומם ולילה, שעה א' ביום ושעה א' בלילה, רק דהברכה היא לא רק שילמד כל היום, אלא דאם ילמד כל היום יקבל שכר גם על זה, כל' למי שחביבים עליו ד"ת ביותר, כדברי רשב"ג גם. ולומד בתמידות בלתי-נפסקת, גם למודו הנוסף על השעה האחת הוי קיום מצות ת"ת, וסוד ברכתו. נמצא החילוק בין רבי ישמעאל לרשב"ג, דר"י דס"ל מצוה היא ס"ל דמוכרח בע"כ ללמוד בתמידות, וזה עיקר דין ת"ת (אגב: לפיכך הוצרך רבי ישמעאל לומר שם במנחות ד"ת לא יהו עליך חובה, דאע"פ שמן הדין חובה הן, למד באהבה ולא בנושא עול. אבל רשב"ג לא הוצרך לכך.) ורשב"ג ס"ל דאין הכרח מן הדין יותר משעה ביום ושעה בלילה, רק מי שלומד כל היום מאהבת התורה, כיהושע בן נון, בתמידות בלתי-נפסקת, יש לו ברכה סג שתלמודו התמידי נחשב כחפצא של ת"ת ויש בזה קיום מצוה של ת"ת.

ולפי"ז מובנים דברי הרמב"ם וסולקה קושייתו, דמי שתורתו אומנתו, כיהושע בן נון שחביבים עליו ד"ת ביותר, הלא מקיים בזה מצות ת"ת והוי חפצא של מצות ת"ת מדאו', וכיון שכבר קבל עליו הלא ימוש הוי אצלו תמידות בלתי-נפסקת ולכן אינו מפסיק התפילה אף דתפילה מה"ת, וכדברי הרמב"ם בפ"א מהל' תפילה. אבל מי שאין תורתו אומנתו, לא קבל עליו הברכה ובכן אין בתלמודו דין תמידות צרופה ובלתי-נפסקת ואין בהתמדתו היום קיום בת"ת ולכן ודאי מפסיק לתפילה, דתפילה הוי מדאו' ולמודו הנוכחי אינו קיום מצוה מה"ת, וכפירושו ברשב"ג, דעיקר קיום מצות ת"ת כבר קיים בלמודו של והגית, בלומד שעה א' ביום ושעה א' בלילה. ולפי"ז מתורצת קושיא השאג"א אריה על הרמב"ם.

ועפ"י דברינו הנ"ל יובנו ג"כ דברי הרד"ק ביהושע א:ח על הפסוק דלא ימוש שכתב, וז"ל: "נחלקו רבותינו ז"ל בזה הפסוק, י"א שהוא מצוה לכל ימי האדם ואפי' ידע כל התורה כולה, וי"א שהוא ברכה, והנראה כי היתה מצוה ליהושע וכן לכל אדם עד שידע התורה ואח"כ ילמד החכמות." וקשה דהלא מרי דשמעתא דהוי מצוה הוא רבי ישמעאל, והוא הוא שהשיב לבן אחותו במנחות שם שאסור ללמד חכמת יונית מכא פסוק דלא ימוש, וא"כ איך אחז הרד"ק בשני ראשי החבל, שפסק כרבי ישמעאל דהוי מצוה, ולא ס"ל כמותו לענין למוד החכמות. א"ו דהרד"ק הולך בעקבות הרמב"ם וס"ל כרשב"ג דהוי ברכה, רק אחרי שקבל עליו ללמוד את כל התורה בתמידות, מקבל ברכה בזה שתלמודו הוי בגדר קיום מצות ת"ת מדאו', והוי שוב בגדר מצוה ודו"ב לשונו: "כי היתה מצוה ליהושע וכן לכל אדם", כלומר, יהושע קבל עליו ולכן קבל שכר מצות קיום ת"ת בשביל תלמודו, וכן לכל אדם שחביבין עליו ד"ת ביותר. וא"כ אחרי שלמד את כל התורה כולה בתמידות ורוצה ללמוד את החכמות, הרשות בידו, שמעיקרא דדינא אינו מוכרח ללמוד בתמידות, ואינו עובר בזה שום עבירה אם רק ימשיך במצות והגית שאינו אלא שעה א' ביום ושעה א' בלילה, ודו"ק.

[ועי' במורה נבוכים ח"ג פנ"א בסופו. נראה השוואה למ"ש בבאור הרמב"ם חילוק בין מי שתורתו אומנתו למי שאין תורתו אומנתו – לענין השגחה פרטית וכו' **** (תשי"ח)]

Comment [W4]: Should this be a footnote?

Comment [W5]: I couldn't make out whether it was בזה or בזה. I think it is בזה.

Comment [W6]: This sounds strange. Shouldn't it be קושייתו קושייתו?

Comment [W7]: This is the handwritten note at the end. I could not make out the final words.